

informativum

cena 39 Kč

časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD

rozhovor

Nadané děti bývají velmi citlivé

trendy výchovy a vzdělávání

Vztah k přírodě rozvíjíme u dětí už odmala

zaujalo nás

Učitelka-muslimka aneb „Paní učitelko, proč máte ten šátek?“

květen 2013

www.portal.cz/info

Vztah k přírodě rozvíjíme u dětí už od mala

Řady českých univerzitních školek rozšířila letos Přírodovědná školka Rybička, kterou zřídila Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Chodí do ní děti biologů, chemiků, geologů a dalších přírodovědců, zaměstnanců 1. LF a MFF a najdeme ji na pražském Albertově v těsném sousedství Botanické zahrady Na Slupi.

Mgr. Petry Černé, která je ředitelkou Rybičky, jsem se zeptala, co vedlo k založení přírodovědné školky. „Vedla nás k tomu skutečnost, že současné městské děti mají mnohem méně příležitostí ke kontaktu s přírodou. Ani jejich babičky a dědečkové už často nežijí na venkově, ale ve městě, a děti jsou tak o kontakt s přírodou ochuzeny. Přitom jejich správný vývoj – citový, rozumový i hodnotový – je na vztahu k přírodě založen. Když se v tomto věku s přírodou nesblíží, nenaleznou k ní vztah, je těžké nalézat ho ve věku pozdějším. Rovněž jsme vycházeli z předpokladu, že je-li školka určena dětem zaměstnanců a studentů Přírodovědecké fakulty UK, respektive v současné době celé Karlově univerzitě, je velmi pravděpodobné, že děti, které k nám budou chodit, dosáhnou v budoucnu vysokoškolského vzdělání. A nezáleží na tom, jestli se budou jako dospělí věnovat přírodovědným oborům. I kdyby se z nich stali například právníci, jejich rozhodnutí – jak pevně věřím – budou vycházet také ze vztahu k přírodě, který získali v dětství. Věřím, že právník bude myslet na to, že by určitým rozhodnutím mohl pozitivně nebo negativně ovlivnit přírodu, tak jako biolog může nahlížet z různých úhlů pohledu na pokusy, které provádí.“ Ambicí projektu je podle Petry Černé mimo jiné vybudování etického hodnotového základu, který ovlivní budoucí rozhodování a konání člověka. „Snažíme se vytvářet a prohlubovat vztah dětí k přírodě například tím, že sledujeme, co se v přírodě děje, sledujeme její přirozený cyklus a zázraky, které v ní nastávají. Děti jsou v tomto věku velmi citlivé, vnímají vztah dospělých k přírodě a všechno, co vidí, přirozeně vstřebávají. My jim vlastně jen pomáháme, utvůříme v nich často to, co už v nich je. Ve školce chováme také zvířátka, o něž pečujeme a která pozorujeme.“

Ohled ke zvířatům

Zajímalo mě, kde Petra Černá se svým týmem brala inspiraci pro koncept Rybičky. „Zajímala jsem se o lesní školky, velkou inspirací byla i MŠ Semínko v pražském Toulcově dvoře, moje děti chodily a chodí do waldorfské školky, která je orientovaná jinak, nicméně také přirozeně rozvíjí vztah dětí k přírodě, k svátkům a tradicím, společně konaným činnostem, ohromně podporuje tvořivost a fantazii dětí a také jejich vztah k umění

a estetiky. Děti mezi sebou nesoutěží, ale spolupracují a pomáhají si navzájem. Neporovnávají je mezi sebou. Naše školka si klade za cíl rozvíjet u dětí vztah k přírodě a k její ochraně, ale stejně důležité jsou i vztahy mezi lidmi a také pozitivní vztah dítěte k sobě samému. Když jsem pročetla Listinu práv a svobod a také Úmluvu o právech dítěte, všechny naše základní etické zásady jsou v nich obsaženy – jak dítě respektovat, jak klást důraz na jeho vlastní názor, jakým způsobem dát dítěti prostor, jak je brát jako rovnocenného člověka... Naše specifikum je v tom, že děti učíme, aby měly ohled také ke zvířatům.“ Petra Černá si důležitost vztahu dětí ke zvířatům uvědomila díky svým třem dětem. „Od jejich raného dětství jsme doma měli nějaká zvířata a viděla jsem, jak si k nim děti tvoří vztah. Už roční dcera čistila

rozdělených do dvou tříd. V každé třídě pracují dvě učitelky. Využili jsme možnosti vytvořit pro děti sdílená místa, tedy že některé děti chodí jen na některé dny v týdnu, jiné zase na ty zbývající a celkově jsme tak mohli přijmout čtyřiačtyřicet dětí. Trochu se obávám příštího školního roku, jestli budou všichni rodiče chtít rozšířit svým dětem docházku. Uvidíme... Zájem je velký, aniž jsme se veřejnosti nějak zvlášť prezentovali, protože jsme fakulní, respektive univerzitní školka. Na prvních 15 měsících provozu máme grant z Operačního programu OPPI Praha – Adaptabilita, takže rodiče neplatí školné a školka je pro děti rodičů vracejících se do práce z mateřské, respektive rodičovské dovolené, nebo jsou do jednoho roku po návratu.“ Petra Černá doplňuje, že do Rybičky chodí

Současné městské děti mají mnohem méně příležitostí ke kontaktu s přírodou.

klec našemu králíčkovi. Byt byl sice plný pilin, ale dcera si tak rozvinula cit pro potřeby, které zvíře má. Tady ve školce je to lepší v tom, že všechny prostory denně projde paní uklízečka,“ usmívá se Petra Černá. „Pokud je dítě jedináček, což dnes není vzácností, zvíře dítěti do jisté míry supluje sourozence. A rodičovská pozornost není zaměřena jen a pouze na dítě.“

V současné době je o místa v mateřské škole nouze, a o místa ve školce, která nabízí netypický, zajímavý program, jistě o to více. To potvrzují i zkušenosti Mgr. Černé. „Zájem je velký. Máme poměrně malou kapacitu, čtyřiačtyřicet dětí

hodně maličkých dětí. Jedna dvanáctičlenná třída je určena nejmenším dětem ve věku dva a půl až tři roky a do druhé chodí děti od tří do šesti let. Podmínkou přijetí dítěte do Rybičky je, že rodič dítěte je zaměstnancem Univerzity Karlovy nebo má uzavřenou dohodu o pracovní činnosti. Do školky mohou chodit i děti doktorandů, podmínkou je také alespoň částečný úvazek na univerzitě, aby byly splněny podmínky grantu. „Budeme mít otevřeno i pro veřejnost, a to v létě a až od příštího roku. Budou k nám moci docházet děti, jejichž školka bude v létě zavřená.“

Pokusy děti baví

Zajímalo mě, v čem je výchovně-vzdělávací program Rybičky specifický, co je jeho zvláštností. „Kromě toho, že se řídíme *Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání*, a s tím, že děti připravíme na vstup do školy jako jakákoli jiná školka, je naším specifikem právě přírodovědné zaměření. Děti navštěvují přírodovědnou dílnu, kde mohou dělat pokusy a provádět různá pozorování, dílna je vybavena magnety, železnými pilinami, různými barvičkami, octem, váhami, lupami, pozorovacími kelímky s lupou, pinzetami, kádinkami a dalšími a dalšími potřebnými drobnostmi... S dětmi jsme sázeli semínka a hlízky a pozorovali jsme jejich klíčení a do budoucna bychom rádi klíčení nasníмали a dětem je promítli. Taky tu máme naše „muzeum“, takový domeček s políčkami, kde vystavujeme to, čím se právě zabýváme – třeba ulity a škeble, šišky, nerosty a polodrahokamy, kus vosího hnízda. Děti si mohou exponáty volně brát a prohlížet si je. Už se několikrát stalo, že děti samy něco přinesly – z procházky, z výletu s rodiči. Není to vědecká práce jako taková, ale spíše badatelská a objevovatelská činnost na úrovni odpovídající jejich věku a stupni zralosti, osahání a prozkoumání něčeho zajímavého.“ Petra Černá potvrzuje, že děti bádání tohoto typu rozhodně baví. Při návštěvě Rybičky jsem se mohla podívat, jak vypadá jednoduchý pokus, který děti provádějí. Spolu s učitelkou zkoumaly, jak led plave ve vodě. Ve skleněné nádobě pozorovaly ledovou „kru“ (velký ledový hranol) a na vlastní oči mohly pochopit, co to znamená, když se řekne, že vidíme jen „špičku ledovce“. Mohly také zkoumat, co dalšího plave ve vodě. Na začátku pokusu byla voda poměrně teplá, ale po chvíli ji led hodně ochladil. I na to děti během svého pokusu přišly.

„Dalším specifikem naší školky je zookoutek, což je místnost plná zvířat. Snažili jsme se dát každému zvířeti dostatečně velký prostor, protože jenom tak děti můžeme naučit, že je zvíře chované v zajetí potřebuje, a navíc v těchto podmínkách umožníme zvířatům chovat se přirozeně a můžeme toto chování společně s dětmi sledovat. Na doporučení Kateřiny Jančaříkové z PedF UK, která má se zooasistencí ve školkách a školách bohaté zkušenosti, jsme volili takové druhy zvířat, která mají pomalejší metabolismus, aby nestrádala o víkend. Naše zvířata jsou „didaktickými modely“ vybranými tak, aby vhodně reprezentovala různé živočišné skupiny a mohli jsme na nich dětem předvést, čím jsou jedinečná nebo co jim na nich bude blízké. Máme tu oblovky, velké africké šneky, na kterých lze ukázat stavbu šnečího těla. Děti si mohou vzít oblovku do ruky, prohlédnout si jejich ulitu, vnější stavbu těla, uvědomit si jejich hmotnost. Minulý týden jsme mohli s dětmi pozorovat jejich páření. Když si oblovku položíte na ruku, cítíte velký tonus její svalnaté nohy. A vždycky je lepší malým dětem ukazovat model, který je větší. Dále zde chováme pískomily a osmáky degu. Osmákům se říká čilské veverky, mají zajímavý způsob života, skupinové chování, berou si od dětí potravu

Ke specifickým Rybičky patří také keramická dílna s pecí, která se nachází v suterénu školky.

z ruky. Umějí dobře běhat a skákat, jsou hodně živí a chytří, podobně jako potkani. Preferují například sušenou zeleninu před čerstvou, což nedává smysl, dokud si neuvědomíme, z jaké oblasti původem pocházejí. Morčata jsou zase výborná na kontaktování. Udělali jsme jim velký výběh s různými zákoutími, budkami a chovají se v něm jinak než v malé kleci. Můžeme s dětmi lépe sledovat jejich přirozené chování, sledujeme jejich potravní zvyklosti, budeme zkoušet, co jim chutná a co ne, vlastní zkušeností se děti hodně naučí. Teď jsme v začátcích, děti se zatím se zvířaty seznamují, pohladí je, pozorují, ale časem se s nimi budeme učit, čím které zvíře krmít, co potřebuje ke zdárnému vývoji, aby viděly, že každé zvíře má jiné nároky. Máme zde také akvarijní ryby, sladkovodní raky a krevety nebo pakobylky a strašilky. Některé jsou zajímavé svým vzhledem – například pakobylka vypadá úplně jako větvička, strašilka zase jako uschlý list, děti samy mohou zjistit, jak rak používá klepeta, zda chodí dozadu nebo dopředu či jak kreveta plave s pomocí svých deseti nohou. Akvarijní ryby se zase mohou hodně lišit svým chováním. Rádi bychom děti vedli k tomu, aby o tom, s čím se kolem sebe setkávají, přemýšlely, aby si – a samozřejmě také nám – kladly otázky a třeba samy přišly na to, proč je něco právě tak, jak to je,“ vysvětluje Petra Černá a dodává, že i malé děti si umějí odvodit, proč je něco v přírodě „zařazeno“ určitým způsobem. „Nedávno jsme s dětmi byli ve skleníku Botanické zahrady Přírodovědecké fakulty UK a pozorovali jsme pouštní rostliny, které mají trny. Ptala jsem se dětí, proč si myslí, že to tak je, a jeden starší kluk to vymyslel: „Aby se zvíře popíchalo, když je chce jíst.“ Chceme je přivést k tomu, aby samy porozuměly tomu, co vidí, aby nečekaly na definice, které jim někdo přeřká.“

Školka Rybička by svůj zookoutek chtěla rozšířit i do venkovních prostor. „Plánujeme zřídit venku voliér a v ní chovat zakrslé slepičky. Jejich vejce se dají normálně jíst, a pokud budeme mít slepice pravidelně veterinárně kontrolované, bude doufám možné, abychom s dětmi měli k jídlu vlastní vajíčka,“ usmívá se Petra Černá. „Vybírání vajíček je pro dítě velkým zážitkem a ne

každý z nás dnes může svým dětem tuto zkušenost dopřát. Děti uvidí, že slepičkám můžeme dát zbytky od oběda a že od nich dostaneme vajíčka, stejně tak jako vědí, že když nedojedí okurku, můžeme ji zkrmit morčátkům. Budeme také mít kompostér, takže děti uvidí, co a jak se dá kompostovat, dnes už společně třídíme odpad...“ Prostě environmentální výchova přírodnou cestou a příkladem. Ke specifickým Rybičky patří také keramická dílna s pecí, která se nachází v suterénu školky. „Hlína je další přírodní materiál, s nímž u nás děti přijdou do styku, navíc je to terapeutický materiál, který je vhodný například pro temperamentní děti. Hlína snese hodně a děti se při práci s ní úžasně zklidní a soustředí, byť do ní v počátcích třeba jen píchají, hnětou ji nebo do ní bouchají pěstí.“ Petra Černá dodává, že se snaží, aby i vybavení školky bylo pokud možno z přírodních materiálů. „Máme dřevěný nábytek a minimum je lakováno, většina je napaštěná olejem. A snažíme se, aby děti byly v co největším kontaktu s přírodními materiály, na procházkách s dětmi sbíráme přírodniny a prohlížíme si je nebo je určujeme. Děti přírodniny využívají i jako materiál k tvoření. Pracujeme i s barevným včelím voskem, který je voňavý a velmi příjemný na dotek, zároveň vyžaduje velkou trpělivost při zpracování.“ Mgr. Černá říká, že rodiče dětí z Rybičky nemají problémy s úspěšným oděvem dětí při pobytu venku a také že žádné z dětí nemá potvrzenou alergii na zvířata ani na pyly rostlin, což je opravdu unikátní. Vzhledem k tomu, že děti, které do Rybičky docházejí, jsou mnohdy díky povolání svých rodičů-přírodovědců v kontaktu s přírodou od mala, pravděpodobně se na možné alergeny jejich imunitní systém adaptoval a alergie se u nich nevytvořila. Podle zjištění alergologů totiž alergiemi trpí především lidé, kteří v dětství neměli tolik příležitostí ke kontaktu s přírodou. „Rodiče souhlasí s tím, že děti u nás ve školce přicházejí do kontaktu se zvířaty, a berou na vědomí i to, že kdyby dítě zvíře nešetně uchopilo, může je zvíře škrábnout nebo v krajním případě i kousnout. Všichni akceptují, že se něco takového může stát, na druhou stranu jsou všechna zvířata

↳ podrobována pravidelné veterinární kontrole a nechováme druhy nebezpečné dětem," uvádí Mgr. Černá. „Prokousnutí kůže hlodavcem je sice bolestivé, ale zahojí se, na rozdíl například od zhmoždění zobákem velkého papouška, kterého z tohoto důvodu neplánujeme, i když by byl pro děti v mnohém atraktivní. Zatím se nestalo nic, jsme opatrní a při kontaktování dětí se zvířaty se snažíme postupovat velice zodpovědně. Děti je třeba dobře poznat, abychom mohli v co největší míře predikovat jejich reakci a předem vyhodnotit možná rizika. Jsou děti, které by za zvířaty doslova vlezly do výběhu, moc rády si chovají morčata a zase jsou děti, které vše raději pozorují, morčátko opatrně pohladí a nejraději dají osmáčkům pamlsky přes bezpečně zavěšenou klec.“

Nemusíme čekat, až děti vyrostou

Nejsou předškolní děti na pokusy a badatelskou činnost, které jim Rybička nabízí, moc malé? „Určitě ne. U dětí v naší školce vidím, že mnohé z nich jsou na takovou činnost velmi nastavené, že je vše kolem zkoumání, prohlížení, vyzkoušení něčeho nového či péče o zvířata hodně zajímavé, a jsou tu i děti, které víc zajímají jiné věci. Ale i tyto děti mají stejnou nabídku činností jako ostatní, také s námi chodí do zookoutku pozorovat zvířátka, a něco v nich zůstane. Myslím si, že děti jsou v tomto věku hodně vnímavé a mají šanci to, s čím se seznamují, zažít.“ Mgr. Černá také zdůrazňuje, že je důležité sledovat, jak děti na vzdělávací nabídku reagují. „Jedna věc je připravit dětem program a druhá pak sledovat, jak je daná věc zaujala, nakolik ji zvládly, zda a kam je tím posouváme.“

Zajímalo mě, zda Rybička nějakým způsobem spolupracuje s Přírodovědeckou fakultou Univerzity Karlovy, zda děti mohou třeba navštěvovat její laboratoře. „Určitě to možné bude. Ale školka funguje teprve krátce a především ty nejmenší děti si zatím na všechno zvykají, všechno je pro ně nové, ačkoli díky nižšímu počtu dětí, než je v běžných školkách, je pro ně adaptace určitě snazší. Mnozí rodiče nám nabízejí spolupráci, jedna maminka nabízí hudební dílnu, jiný rodič je fyzik, další chemik a nabízejí, že pro děti nachystají nějaké pokusy. Zatím si ale laboratoř tvoříme ve svých prostorách a uvidíme, jak se bude vyvíjet věkové složení dětí. Nyní máme polovinu dětí mladších tří let

Děti pozorovaly ledovou „kru“ (velký ledový hranol) a na vlastní oči mohly pochopit, co to znamená, když se řekne, že vidíme jen „špičku ledovce“.

a s těmi je na návštěvu skutečných laboratoří opravdu trošku brzo.

Rybička sídlí nedaleko Hrdličkova muzea člověka, kde je expozice evoluce člověka a sbírka trepanovaných lebek. Chystají se s dětmi i tam? „Určitě to zakomponujeme do našeho vzdělávacího programu v příštím školním roce.“ Do Botanické zahrady Na Slupi Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy ale děti z Rybičky chodí už teď. „Děti nesmírně baví geologická expozice, kde jsou na jedné z cest botanické zahrady vystaveny různé horniny. Jsou to de facto velké kameny a vždy část každého z nich je vyleštěná. U kamenů jsou samozřejmě jmenovky s jejich názvem. Ty dětem nečteme, pokud se o název přímo nezajímají, děti ale na každém kameni hledají právě vyleštěnou plochu, přesně je znají, mají své oblíbené kameny, každý exponát musejí pohladit... Každý den chtějí během procházky zavítat právě tam. Nevěřila bych tomu, že zrovna tato expozice pro ně bude tak atraktivní,“ říká Petra Černá. Doplňuje, že v prostorách botanické zahrady jsou i různé terasovité cestičky do svahů a kamenné stezky, po kterých děti „šplhají“ do kopce a z kopce. „Je to pro ně taková pohádková zahrádka. Postupně se učíme pravidlům,

jak se v zahradě chovat, jak společně ve dvojicích chodit ven, s dětmi se učíme, kde jsou místa, kde na sebe čekáme, kde si lze volně pohrát a kde je třeba voda, na které je zamrzlý led... A ten hned začnou poštuchovat klacíkem. Už se tam začínají orientovat a překvapivě dobře chápou, že v botanické zahradě něco smíme a něco ne, vědí, že zde platí určitá pravidla, která musíme respektovat.“

Přírodovědná školka Rybička má za sebou první týden provozu a podle Petry Černé se její zaměření i obsah výchovně-vzdělávací práce bude průběžně vyvíjet. Stejně tak se bude vyvíjet i prostředí, ve kterém se s dětmi scházejí. V prostoru před školkou by měla vyrůst zahrádka, kde by kromě záhonků, houpačky, klouzačky a velkého pařezu měla být pergola, kde bude možné s dětmi venku například něco tvořit, kreslit, pracovat. Bude zde i pískoviště s vodou a pak slunná zídka pro teplomilná zvířata. Vnitřní prostor se také dočká postupných vylepšení, například dřevěných pater v obou třídách, která rozčlení prostor tříd a vytvoří další zázemí pro společné hry. Základní myšlenka Rybičky, tedy společné vstřícné a respektující soužití dětí a učitelů a samozřejmě také zvířátek je základem, který funguje už od samého začátku. Ostatně když jsem do Rybičky přišla, řešila paní ředitelka s paní sekretářkou zdravotní problémy jedné školkové agamy. Před víkendem dostala k jídlu cvrčky a jeden cvrček byl na hladovou agamu asi moc velký. Nedokázala ho celého spolknout, ale už ho nemohla ani vyplivnout, a nebylo jí dobře a celá se klepala. Zdravotní potíže nebezpečného „nenasytného“ ještě trápily i děti, které se v pondělí ráno vyptávaly, jak se agamě daří. K soucitu se zvířátkem, kterému se nevede dobře, a velké radosti z toho, že už je v pořádku, děti dospějí právě tam, kde se berou vážně jak jejich potřeby a názory, tak i to, co potřebuje příroda kolem nás.

Mgr. Marie Těthalová

Pokusy, hry a hříčky

Pokusy se šiškami: Pokud šišky necháme několik dní v teple a suchu, otevrou se a můžeme z nich vyklepat semena. Pod lupou pozorujeme i semena. Mají křídélko, aby odletěla co nejdál od stromu a našla si vhodné místo na zakořenění. Vysypaná semínka nasypeme ptáčkům do krmítka.

Semínka: Každé dítě si může jedno semínko zasadit. Vyrostе semenáček, který má jehličky měkké. Pokud si děti zasadí semínko hned první rok docházky do školky, při loučení se školkou před odchodem do školy si ho odnesou jako připomínku a představu toho, kolik času ve školce prožily a o kolik za tu dobu takový strom vyrostе.

V lese: Pozorujeme v lese rozdíl mezi místy, kde vyrostly semenáčky a kde jsou vysázené stromky z lesní školky v řádkách.

(Eliška Leblková, Environmentální výchova v mateřské škole, Portál)